

Оніщук Ірина Ігорівна —

аспірантка Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, асистент кафедри методики навчання іноземних мов.

Коло наукових інтересів: іноземна освіта, педагогіка та історія педагогіки, філологія.

e-mail: irinaon21@gmail.com

УДК [371.3;811.111](477)

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ НА ОСНОВІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні сучасні підходи до іноземної освіти у педагогічних університетах України. Значна увага приділяється розгляду позитивних і негативних сторін кожного з підходів; систематизуються основні положення та необхідні компоненти використання лінгвокраїнознавчого, комунікативно-етнографічного та соціокультурного підходів. Лінгвокраїнознавчий підхід характеризується вивченням мови як носія і джерела національно-культурної семантики. Важливим надбанням комунікативно-етнографічного підходу є визнання необхідності надання тим, хто вивчає іноземні мови, систематизованих знань про культуру, філософію, релігію, історію країни, мова якої вивчається. У зміст соціокультурної освіти входить вивчення таких аспектів, як культурна спадщина, ментальність, культурна ідентичність представників спільнот, мова яких вивчається.

Ключові слова: вища освіта; іноземна освіта; комунікація; комунікативна компетентність; національно-культурне середовище; об'єкти контролю; лінгвокраїнознавство.

Постановка проблеми. Потреби нашої держави у висококваліфікованих спеціалістах, здатних до встановлення ділових контактів та ділового співробітництва з іноземними партнерами, спеціалістах, що володіють іноземною мовою на фаховому рівні (B2, C1), є одним із найважливіших завдань вищих освітніх закладів нашої країни. Важко уявити сучасну освічену людину, яка не володіє іноземною мовою. Іноземна освіта стала невід'ємною частиною нашого життя. Тож, які вимоги ставить перед студентами сучасна іноземна освіта? Рівень оволодіння студентами іноземною мовою можна розподілити на категорії: A1 – студент може розуміти і вживати побутові повсякденні вирази, а також будувати елементарні речення з метою задоволення конкретних потреб. Володіючи рівнем A2, студент спілкується у простих і звичайних ситуаціях, де потрібен простий і прямий обмін інформацією на знайомі та звичні теми. Рівень B1 – студент може вирішити більшість проблем під час перебування у країні, мова якої вивчається, може просто і зв'язано висловитись на знайомі теми або теми особистих інтересів. B2 – студент чітко, детально висловлюється на широке коло тем, виражає свою думку з певної проблеми, наводячи різноманітні аргументи

«за» і «проти». С1 – здатність ефективно і гнучко користуватися мовою у суспільному житті, навчанні. С2 – студент здатний висловлюватися спонтанно, швидко і точно, диференціюючи найтонші відтінки смислу у доволі складних ситуаціях.

Проте досі відкритим залишається питання сучасних підходів до іншомовної освіти у педагогічних університетах України. Тому важливо їх визначити та систематизувати. Особливу значущість ця проблема має у процесі іншомовної комунікації в умовах глобалізації суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання іншомовної освіти у вищих навчальних закладах України на різних етапах її розвитку досліджували такі відомі вітчизняні науковці, як С. Бобир, Є. Пасов, Ю. Гончарук, О. Коваленко, О. Околович, І. Соколова, О. Троценко, В. Артемова.

Важливим підтвердженням актуальності порушеної теми розглядаємо результати досліджень іншомовної освіти зарубіжними вченими: дидактичні та методичні принципи навчання мови (Д. Гармер); сутність мультинаціонального компоненту «lingua franca» в системі іншомовної освіти (М. Клейн, А. Фірс та ін.), принципи інтеркультурного виховання особистості (С. Кленз, Д. Рослер); розвиток умінь та навичок критичного мислення і креативного мовлення на уроках іноземної мови (Р. Сібауер) тощо.

У працях учених України актуалізовано різні аспекти проблеми іншомовної освіти: особливості її розвитку та функціонування в контексті сучасних підходів до викладання іноземних мов у європейських країнах (Г. Гринюк, С. Ніколаєва, О. Мисечко); соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови у контексті європейської освіти (О. Максименко, О. Першукова,); порівняльний аналіз тенденцій управління базовою освітою в сучасних європейських державах (Л. Гриневич, А. Сбруєва); лінгвістичні засади проблем формування іншомовної мовленнєвої компетенції школярів і студентів (В. Плахотник, В. Редько та ін.).

Значущими розглядаємо дослідження зарубіжних науковців у царині комунікативно-орієнтованого навчання іноземної мови (І. Бім, М. Болдирев, Н. Гез, М. Дем'яненко, Г. Китайгородська, Ю. Пассов та ін.), в яких увиразнено цілі, засоби, інноваційні технології навчання іншомовного спілкування.

Звертаючи увагу на дисертаційні дослідження зазначеної проблеми, ми не можемо не звернути увагу на М. І. Тадєєву, яка у своїй дисертаційній роботі виявила і охарактеризувала провідні напрями розвитку сучасної іншомовної освіти в країнах-членах Ради Європи (2016 р.); окреслила процеси реформування іншомовної освіти і країн у напрямі оновлення змісту й організації навчального процесу в Україні. Дослідниця у своїй дисертації «Модернізація навчання іноземних мов у країнах центральної Європи в умовах мультилінгвізму» окреслила основні тенденції модернізації навчання іноземних мов у країнах Центральної Європи в умовах мультилінгвізму (2017 р.). Також до робіт, які висвітлюють це питання, зараховуємо дослідження О. В. Липчанко-Ковачик «Підготовка майбутніх бакалаврів-філологів до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності» (2016 р.), М. О. Куц «Педагогічні технології навчання іноземних мов студентів у вищих технічних навчальних закладах» (2017 р.) та Р. Б. Преснер «Організаційно-педагогічні умови навчання іноземних мов дорослих в системі післядипломної освіти» (2017 р.)

Проте означені напрацювання дослідників частково торкаються професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України ХХ століття. Вітчизняні та зарубіжні (І. Беляєва, О. Коломінова, Є. Мельник, В. Царькова та ін.) розглядають різні аспекти проблеми підготовки фахівців різних профілів до іншомовного спілкування, зокрема аналізують сучасні підходи до іншомовної освіти. Велика увага дослідників приділена комунікативно-діяльнісному підходу [5, с. 77; 6, с. 63], який активно використовується і в сучасних умовах навчання. Проте не можна не відзначити велику роль культурознавчих підходів. Їх основною метою є донести необхідність нерозривного та паралельного вивчення мови і культури. Зазначені методи поки недостатньо вивчені, що дає нам підстави зосередити увагу саме на цих питаннях.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є аналіз сучасних підходів до викладання іноземних мов у вищих освітніх закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іншомовна освіта стала невід’ємною частиною нашого життя. Дітей починають навчати іншомовній освіті з дитячого садочка і на час вступу до вищих навчальних закладів студенти повинні володіти певним, визначеним навчальним закладом, рівнем. Завдяки розвитку новітніх технологій та участі України у Болонському процесі, підходи до іншомовної освіти у вищих навчальних закладах постійно змінюються та вдосконалюються.

Після здобуття Україною незалежності розпочався поступовий перехід навчального процесу на нові навчальні плани з іноземної мови. Певна структура все ще зберігалася, проте зміст планів і програм розпочав поступово обновлюватися. Не існувало єдиної програми для підготовки викладачів, існували лише окремі аспекти такої підготовки, а вищі заклади самостійно визначали особливості організації педагогічного процесу.

Усвідомлюючи важливість необхідності вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах, за сприянням Міністерства освіти України та Британської Ради викладачі трьох вищих навчальних закладів створили Проект Програми з англійської мови (1999) [6, с. 68]. У 2000 р. Програму було позитивно відзначено та рекомендовано до запровадження в освітню систему іншомовної освіти України.

До головних завдань вищезазначеної програми можемо зарахувати формування у студентів навичок та вмій вільного (змога чітко, логічно, детально висловлюватися на складні теми, демонструючи свідоме володіння граматичними структурами; змога висловлюватися спонтанно, швидко і точно, диференціюючи найтонші відтінки смислу у доволі складних ситуаціях) володіння всіма видами мовленнєвої діяльності, формування комунікативної, лінгвістичної та лінгвокраїнознавчої компетенцій. Також сюди можемо зарахувати формування умінь, які є необхідними для здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів; розвиток позитивного ставлення студентів до вивчення не лише англійської мови, але й культур англійських країн. Не менш важливу роль відіграє розвиток самооцінки студентів, розширення їх світогляду і навчального досвіду. Також не можна не зазначити формування викладацького досвіду студентів шляхом їх спостережень та аналізу методичних прийомів і засобів, що використовувалися на заняттях з практики англійської мови.

Відповідно до вимог зазначеної програми, студенти повинні володіти мовними знаннями, навичками та вміннями мовлення на рівні Proficient User – рівень достатньо досвідченого користувача С1. Цей рівень визнаний фахівцями освіти достатнім для здійснення професійної діяльності в педагогічній сфері. Уперше до основної частини Програми внесено такі розділи: зміст соціокультурної компетенції студентів, методика реалізації Програми в практиці навчання, об’єкти і способи контролю та оцінки рівня володіння студентами англійською мовою. Зокрема, у Програмі подається перелік комунікативних функцій, загальних понять, фонетичний, лексичний і граматичний мінімуми, таксономія мовленнєвих умінь, наводяться зразки комунікативних завдань для розвитку мовленнєвої та соціокультурної компетенції, а також зразки тестових завдань з різних видів мовленнєвої діяльності [7, с. 64].

Проаналізувавши наукові праці, присвячені темі підходів до іншомовної освіти, необхідно зупинити увагу на лінгвокраїнознавчому, комунікативно-етнографічному та соціокультурному підходах, оскільки саме вони відображають всю суть зазначеної проблеми [1, с. 178].

Запорукою успішного оволодіння іншомовною культурою вважають активне запровадження лінгвокраїнознавчих елементів до процесу вивчення іноземної мови у вищих навчальних закладах. Сучасні підходи до їх вивчення є досить неоднозначними, а сприйняття такого роду елементів вимагає від студентів неабиякої всебічної ерудованості. Лінгвокраїнознавчі елементи допомагають пізнавати духовне багатство іншого народу, підвищують рівень гуманітарної освіти та сприяють успішному входженню у світову спільноту. Такі знання є необхідними для формування світогляду молодшої людини та її гармонійного розвитку. Лінгвокраїнознавчий підхід був однією із перших спроб інтегрованого вивчення мови і культури іноземних країн [2, с. 79].

Основоположниками зазначеного підходу Е. М. Верещагіним і В. Г. Костомаровим було розвинено і обґрунтовано думку про необхідність одночасного вивчення національної культури народу і його мови. Предметом лінгвокраїнознавства стало вивчення мови з метою виявлення в ньому національно-культурної специфіки. У контексті цього підходу основним джерелом лінгвокраїнознавчої інформації був лексичний склад слова. Як результат цього, основну увагу дослідників було приділено вивченню еквівалентних і безеквівалентних лексичних понять, фонової лексики, термінологічної лексики, фразеологізмів [3, с. 237].

Лінгвокраїнознавчий підхід передбачає вивчення іноземних мов паралельно з вивченням культури країни, звертаючи особливу увагу на національно-культурну специфіку явищ і фактів, які найбільш чітко, як правило, проявляються в іншомовній лексиці.

У рамках цього підходу значна увага звертається на вивчення еквівалентних і безеквівалентних лексичних понять. Також значна увага приділяється національно-культурній семантиці слів, їх класифікації з метою виокремлення національно-культурного компонента, підкреслення зв'язку слова з культурою [1, с. 148].

Однак лінгвокраїнознавчий підхід має і свої недоліки, оскільки він розглядає національну специфіку на рівні лексичного складу мови, а національні особливості культури мови, яка вивчається, проявляються не тільки в цьому. Окрім національної специфіки лексики, варто враховувати такі параметри, як різноманітні субкультури, вікові особливості, професійні устої, освітні рівні, регіони, расу, сферу спілкування, тематику, ситуацію, уявлення й очікування комунікантів. Тобто мова повинна нести в собі сенс не лише наповнення лексики, а необхідність більш глибокого вивчення світу носіїв мови, їх культури, способу життя, національного характеру, менталітету тощо.

Проте, на протипагу лінгвокраїнознавчому підходу, усі наведені положення враховано у комунікативно-етнографічному підході до вивчення іноземних мов, який передбачає широке використання інформації з інших дисциплін, особливо соціології, історії, етнографії, етнопсихології, культурології. Отже, майбутні фахівці вивчають іноземну мову не просто, щоб оволодіти навичками читання, спілкування, вони усвідомлюють себе дослідниками культури і побуту країни, мова якої вивчається.

Зміст культурознавчої освіти у цьому випадку складають:

- явища культури, які розглядаються в розвитку, а не тільки в їх сучасному стані;
- продукти культури (література, мистецтво);
- стереотипи щоденного життя;
- уявлення (інтерпретація) явищ з точки зору представників різних субкультур

[5, с. 73].

Крім цього, варто враховувати також відмінності між реальними явищами культури і їх відображенням в суспільній свідомості, уявленнями про себе та інших. Ґрунтуючись на положеннях комунікативно-етнографічного підходу, вивчення іноземних мов можна розглядати як мовну освіту, оволодіння комунікативною мовленнєвою і міжкультурною компетенцією [1, с. 108].

В етнокомунікативному підході також існують певні недоліки. На відміну від попереднього підходу, тут увага акцентується на етнографічних аспектах. Що ж стосується культури країни, мова якої вивчається, їй приділяється досить незначна увага.

З точки зору соціокультурного підходу спільне вивчення мови і культури має здійснюватися з орієнтацією на оволодіння міжкультурним іншомовним спілкуванням.

Під час визначення мети соціокультурної освіти головна увага звертається на питання відбору і розподілу соціокультурної інформації, а також визначенню взаємовідносин між соціокультурним і мовним змістом іншомовної освіти [4, с. 30].

Основним в інтерпретації соціокультурного змісту мовної освіти є звернення до особистості того, хто вивчає мову, її національно-культурного фону.

Базуючись на опрацьованій літературі, існує потреба внести певні зміни у визначення змісту вивчення матеріальної та духовної культури країн, мова яких вивчається,

які забезпечили б можливість відійти від підходу до ознайомлення з цими аспектами, орієнтуючись на ознайомлення з:

- системою цінностей, які домінують у спільнотах;
- історичною пам'яттю спільнот у цілому і включених до них соціумів;
- політичною, економічною, науковою, художньою, релігійною культурою, їх відображенням в філософії та стилях життя різних верств населення;
- соціокультурними особливостями мовного етикету усного і письмового спілкування, технікою участі в ньому на іноземній мові;
- соціокультурними особливостями і мовною поведінкою національно-специфічних форм спілкування як характерною особливістю стилю життя в країні, мова якої вивчається;
- способами граматичного і лексичного іншомовного вираження в рамках формального і неформального спілкування [2, с. 46].

Соціокультурний підхід до вивчення іноземної мови передбачає наявність міждисциплінарно-інтегрованої мовної освіти, а також урахування соціокультурного контексту вивчення мови. Основне завдання міждисциплінарної інтеграції полягає в тому, щоб у процесі вивчення певної теми актуалізувати раніше засвоєні знання, навички та вміння, необхідні для вивчення цієї теми, враховуючи при цьому інтереси предметів. Міждисциплінарна інтеграція може бути реалізована різними способами: міждисциплінарна лекція, теоретична комплексна бесіда, вирішення завдань із широким міждисциплінарним контекстом, використання тестів інтегрованого змісту тощо. Найбільш адекватною формою міждисциплінарної інтеграції наразі є метод формування змістовних зв'язків. Особлива увага повинна звертатися на соціокультурний світогляд тих, хто вивчає іноземну мову, на нерозривний зв'язок формування іншомовної соціокультурної компетенції з розвитком загальної компетенції індивіда, сформованої як стосовно своєї рідної культури, так і світової; врахування під час відбору навчальних тем фактора доступності та позитивного емоційного ставлення до проблеми, яка розглядається.

Проаналізувавши усе вищезазначене, можемо зробити висновок, що питання сучасних підходів до іншомовної освіти у вищих навчальних закладах України викликало інтерес не лише у вітчизняних науковців, але і в наш час велика кількість дослідників звертається до цього питання.

Основною заслугою авторів лінгвокраїнознавчого підходу є обґрунтування визначення мови як носія і джерела національно-культурної семантики, уведення поняття безеквівалентної лексики, створення типології текстів, які містять лінгвокраїнознавчу інформацію, тощо.

Важливим надбанням комунікативно-етнографічного підходу є визнання необхідності надання тим, хто вивчає іноземні мови, систематизованих знань про культуру, філософію, релігію, історію країни, мова якої вивчається; оволодіння міжкультурною компетенцією; розвиток умінь створювати і використовувати систему аналізу явищ і фактів культури для проникнення в національно-культурне середовище іншомовної спільноти, а також умінь інтерпретувати факти культури і ситуації комунікативної взаємодії в культурно відмінних і схожих мовних середовищах.

Соціокультурний підхід є пріоритетним напрямом у мовній освіті як учнів загальноосвітніх шкіл, так і студентів вищих навчальних закладів, а також тих, які вдосконалюють мовну підготовку у післявузівський період. У зміст соціокультурної освіти входить вивчення таких аспектів, як культурна спадщина, ментальність, культурна ідентичність представників спільнот, мова яких вивчається; соціокультурний портрет країн, народів, мов, які функціонують в різних культурних спільнотах у цілому і в більш вузьких професійних сферах; соціокультурні аспекти комунікативної поведінки представників професійної спільноти іншомовної країни; соціокультурні норми поведінки в умовах професійної міжкультурної комунікації; ціннісні орієнтації носіїв іноземної мови стосовно освіти, науки, мистецтва, політики, громадського життя тощо.

Використані джерела

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Зыкова В. Н. Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции студентов судоводительских факультетов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В. Н. Зыкова. – СПб., 2002. – 159 с.
3. Коннова З. И. Развитие профессиональной иноязычной компетенции будущего специалиста при многоуровневом обучении в современном вузе : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / З. И. Коннова. – Тула, 2003. – 355 с.
4. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 7. – С. 30–36.
5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
6. Програма з англійської мови для університетів/інститутів/факультетів іноземних мов (чотирирічний курс навчання) : проект / колектив авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін. ; Київ. держ. лінгв. ун-т та ін. – К. : Координ.-інформ. центр – Злагода, 1999. – 186 с.
7. Про проект програми з англійської мови для університетів/інститутів/факультетів іноземних мов (4-річний курс навчання) / [С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін.] // Іноземні мови. – 1999. – № 3.

References

1. Zahalnoievropeiskii Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia / naukovyi redaktor ukrainskoho vydannia prof. S. Yu. Nikolaieva. – K. : Lenvit, 2003. – 273 s.
2. Zykova V. N. Formirovanie inozazychnoj professional'no-kommunikativnoj kompetencii studentov sudovoditel'skikh fakul'tetov : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.02 / V. N. Zykova. – SPb., 2002. – 159 s.
3. Konnova Z. I. Razvitie professional'noj inozazychnoj kompetencii budushhego specialista pri mnogourovnevom obuchenii v sovremennom vuze : diss. ... doktora ped. nauk : 13.00.08 / Z. I. Konnova. – Tula, 2003. – 355 s.
4. Mil'rud R. P. Kompetntnost' v izuchenii jazyka / R. P. Mil'rud // Inostrannye jazyki v shkole. – 2004. – № 7. – S. 30–36.
5. Passov E. I. Kommunikativnyj metod obuchenija inozazychnomu govoreniju / E. I. Passov. – M. : Prosveshhenie, 1991. – 223 s.
6. Prohrama z anhliiskoi movy dlia univrsytetiv/institutiv/ fakul'tetiv inozemnykh mov (chotyryrichnyi kurs navchannia) : proekt / kolektyv avt. : S. Yu. Nikolaieva, M. I. Solovei, Yu. V. Holovach ta in. ; Kyiv, derzh. lnhv. un-t ta in. – K. : Koordyn.-inform. tsentr. – Zlahoda, 1999. – 186 s.
7. Pro proekt prohramy z anhliiskoi movy dlia univrsytetiv / instytutiv/fakul'tetiv inozemnykh mov (4-richnyi kurs navchannia) / S. Yu. Nikolaieva, M. I. Solovei, Yu. V. Holovach ta in. // Inozemni movy. – 1999. – № 3.

Онищук И. И., аспирантка Винницкого государственного педагогического университета им.М. Коцюбинского, ассистент кафедры методики обучения иностранным языкам.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБУЧЕНИЮ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТАХ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются основные современные подходы иноязычного образования в педагогических университетах Украины. Значительное внимание уделяется рассмотрению положительных и отрицательных сторон каждого из подходов; систематизируются основные положения и необходимые компоненты использования лингвострановедческого, коммуникативно-этнографического и социокультурного подходов. Лингвострановедческий подход характеризуется изучением языка как носителя и источника национально-культурной семантики. Важным достоянием коммуникативно-этнографического подхода является признание необходимости предоставления тем изучающим иностранные языки, систематизированных знаний о культуре, философии, религии,

истории страны изучаемого языка. В содержание социокультурного подхода входит изучение таких аспектов, как культурное наследие, ментальность, культурная идентичность представителей сообществ, язык которых изучается.

Ключевые слова: высшее образование; иноязычное образование; коммуникация; коммуникативная компетентность; национально-культурная среда; объекты контроля; лингвострановедение.

Onishchuk I., *Postgraduate student of Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsyubinsky; Assistant of the department of teaching methods of foreign languages.*

MODERN APPROACHES TO FOREIGN LANGUAGE LEARNING AT UKRAINIAN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

The article deals with the main modern approaches to foreign language education in pedagogical universities of Ukraine. Considerable attention is paid to considering the positive and negative aspects of each approach; the basic provisions and necessary components of linguistic- linguistic, communicative-ethnographic and socio-cultural approaches are systematized. The linguistic study approach is characterized by the study of language as a carrier and a source of national-cultural semantics. An important achievement of the communicative and ethnographic approach is the recognition of the need to provide those who study foreign languages systematized knowledge of culture, philosophy, religion, history of the country, the language of which is being studied. The content of socio-cultural education includes the study of such aspects as: cultural heritage, mentality, cultural identity of representatives of communities whose language is studied.

It is difficult to imagine a modern educated person without knowledge of a foreign language. Foreign languages have become an integral part of our lives. Thanks to the development of the latest technologies and the participation of Ukraine in the Bologna process, approaches to foreign language education in higher education institutions are constantly changing and improving. However, the issue of modern approaches to foreign language education in Ukrainian pedagogical universities remains to be seen, as scientists and educators pay more attention to the analysis and systematization of more established approaches.

Keywords: higher education; foreign language education; communication; communicative competence; national and cultural environment; objects of control; linguistic studies.